

XVII век

ДЖОН ЛОК

Джон Лок (1632-1704) е роден във Великобритания. Наречен „духовния властелин на XVIII век“, Лок има запазено място в историята на световната философска мисъл. С неговия труд *Опит върху човешкия разум* (1689) се поставя началото на влиятелната и жизнена философска традиция, наречена „британски емпиризъм“. Жизненият път на английският мислител се простира от седмата година на царуването на Чарлз I до третата година от царуването на кралица Ана. Това означава, че той е бил свидетел на почти всички събития през най-бурния век в английската история - на пуританската революция, убийството на Чарлз I, управлението на Кромуел, Реставрацията, кризата около отстраняването на Чарлз II, Славната революция.

Настоящият текст е от книгата *Два трактата за управлението* (1689), в която Лок излага основните си политически идеи. *Първият трактат* е посветен на оборването на абсолютистките идеи за произхода и обсега на властта, защитавани от популярния през втората половина на XVII в. роялист Робърт Филмър. *Вторият трактат*, по думите на самия автор, „е опит върху истинския произход, обseg и цел на гражданското управление“. Тъкмо от него съм подбрал пасажите, свързани с естественото състояние и възникването на политическите общества, в които се защитава мажоритарният принцип. Богатството и оригиналността на *Двата трактата* и до днес са предмет на задълбочени и противоречиви анализи. Всички интерпретатори обаче са съгласни с едно - това е класическият текст на модерната политическа традиция на „ограниченото управление“.

Откъсите са подбрани от изданието: Джон Лок. *Два трактата за управлението*. Превод, предговор, бележки и приложения: Светослав Малинов. С., ГАЛ-ИКО, 1996, 197-205, 261-266.

ДВА ТРАКТАТА ЗА УПРАВЛЕНИЕТО

Глава 2 За естественото състояние

1. За да разберем правилно политическата власт и за да изведем нейния произход, ние трябва да разгледаме в какво състояние са¹ всички хора по природа; това е *състояние на пълна свобода* да определят действията си да се разпореждат със собственото си имущество и личност така, както намерят за добре в границите на закона на природата, без да искат разрешение и без да зависят от волята на друг човек.

Това е също така и *състояние на равенство*, при което цялата власт и юрисдикция са реципрочни, като никой не ги притежава в повече от другия. Няма нищо по-очевидно от това, че тварите от един и същ вид и ранг, родени без разлика, за да получават едни и същи облаги от природата, като използват едни и същи способности, би трябвало също така да бъдат равни помежду си без субординация или подчинение, освен ако Господарят и Създателят на всички тях чрез някакво открито деклариране на волята си не е поставил един над другите и посредством очевидно и явно назначение не го е удостоил с безспорното право на владичество и суверенитет.

2. Благоразсъдливият Хукър² смята това *равенство* на хората по

¹ Още в тази първоначална дефиниция можем да обърнем сериозно внимание на сегашното време на глагола като аргумент в полза на тезата, че естественото състояние не е част единствено от историята на човечеството (бел. Св. Малинов).

² Ричард Хукър (1554-1600) - английски теолог, преподавател в Оксфорд. Цитираният труд е писан в периода 1594-1597 г. и представлява

природа до такава степен за самоочевидно и извън всякакви съмнения, че го превръща в основа на онова задължение за взаимна любов между хората, върху което той изгражда техните задължения един към друг и откъдето той извежда великите принципи на *справедливостта* и *милосърдието*. Ето неговите думи:

„Подобна естествена подбуда е довела хората до знанието, че техен дълг е да обичат другите в не по-малка степен, отколкото обичат себе си, защото за да се разглеждат нещата като равни, е необходимо всички да притежават една и съща мярка; ако аз не мога да не желая да получавам добрини от ръцете на другите хора в същата степен, в която желае това душата на всеки човек, то как бих могъл да очаквам някаква част от моите желания да бъде задоволена, освен ако аз самият не се погрижа да задоволя подобно желание, което безспорно съществува и у други хора, поради това, че природата ни е еднаква? Ако им се предложи нещо противно на това желание, то това задължително ще ги огорчи във всяко отношение толкова, колкото и мен; така че ако причинявам зло, трябва да очаквам страдания, понеже няма никакво основание да очаквам другите да покажат към мен по-голяма любов, отколкото съм показал към тях; следователно моето желание да бъде обичан колкото се може повече от равните ми по природа ми налага естественото задължение да изпитвам към тях същото по сила чувство; а едва ли някой не знае какви правила и канони за напътствия в живота би извлякъл естественият разум от това отношение на равенство между нас и себеподобните ни“ (*За законите на църковната политика*, кн. I).

3. Но макар да е *състояние на свобода*, все пак то не е *състояние на всепозволеност*, макар че човек в това състояние притежава

защита на Англиканската църква срещу пуританизма (бел. Св. Малинов).

неограничена свобода да се разпорежда със своята личност и имущество, въпреки това той няма свободата да унищожава себе си или каквато и да било друга твар в негово притежание, освен ако някаква по-благородна полза от простото съхранение не го призове към това. В *естественото състояние* има закон на природата, който управлява и който е задължителен за всеки; и разумът, който е този закон, учи всички хора, които пожелаят да се съобразят с него, че понеже всички са равни и независими, никой не трябва да накърнява живота, здравето, свободата или имуществото на друг човек. Тъй като всички хора са били създадени от един всемогъщ и безкрайно мъдър Творец и като слуги на един суверенен Господар са изпратени в света по негова заповед и за негова угода, те са собственост на онзи, който ги е създал, и са създадени, за да живеят толкова дълго, колкото пожелает Той, а не някой друг. И след като са ни дадени еднакви способности и всички заедно поделяме съвместно дадената ни природа, ние не можем да предположим, че между нас съществува такава *субординация*, която би ни упълномощила да се унищожаваме един друг, сякаш сме били създадени да се използваме взаимно така, както по-низшите твари са създадени, за да бъдат използвани от нас. Понеже всеки човек е задължен да съхранява себе си и да не напуска по свое желание това състояние, то поради същата тази причина той трябва, доколкото може, да съхранява *останалата част от човечеството*, стига това да не застрашава собственото му съществуване; с изключение на случаите, в които раздава правосъдие по отношение на престъпник, той не може да отнема или да посяга на живота на друг човек, както и на всичко, което спомага за съхраняването на живота, свободата, здравето, телесните крайници или благата на другите.

4. В това състояние *изпълнението* на природния закон е поставено в ръцете на всеки човек, за да бъдат възпирани всички хора от посегателство върху правата на другите и от взаимно нараняване, както и за да се съблюдава законът на природата, който изисква мир

и *съхранение на цялото човечество*; по този начин всеки има право да наказва престъпниците този закон в степен, която би възпрепятствала нарушаването му. В противен случай *законът на природата*, както и всички други закони, засягащи хората по света, би бил безполезен, ако в естественото състояние няма никой, който да притежава *власт да изпълнява* този закон и чрез това да опазва невинните и възпира нарушителите; а ако в естественото състояние един човек може да накаже друг за някаква злина, която е извършил, то следователно всеки може да постъпи така. В това *състояние на пълно равенство*, където естествено не съществува никакво превъзходство или юрисдикция на един човек над друг, това, което един човек може да извърши за изпълнението на този закон, задължително трябва да бъде право и на всеки друг.

5. Така в естественото състояние *един човек придобива власт над друг човек*; това обаче не е абсолютна или произволна власт, която би му позволила да се отнася към престъпника, когато последният попадне в ръцете му, воден от страстните си чувства или от безбройните чудати прищевки на собствената си воля, а е власт единствено за възмездяване в онази степен, диктувана от спокойния разум и съвестта, която съответства на неговата простъпка, т.е. да послужи за *обезщетение и възпиране*. Това са двете единствени основания, позволяващи на един човек законно да навреди на друг, което ние наричаме *наказание*. Престъпвайки закона на природата, нарушителят обявява, че живее според други закони, различни от тези на разума и общата справедливост, които са установената от Бога мярка за делата на хората с оглед на тяхната взаимна сигурност; така той става опасен за човечеството, защото отслабва и разкъсва връзката, която трябва да предпазва хората от нараняване и насилие; това е престъпление срещу целия човешки род, срещу неговия мир и сигурност, гарантирани чрез закона на природата. Ето защо всеки човек, съобразно правото, което притежава да съхранява човечеството изобщо, може да възпира, а

където е необходимо и да унищожава вредните за хората неща и по този начин може да причини зло на всеки, който е престъпил този закон, така че да го накара да съжалява за извършеното и с това да го възпре, като чрез неговия пример възпре и други люде от извършване на подобни злини. В този случай и поради тези основания *всеки човек има право да наказва нарушителя и да бъде изпълнител на закона на природата.*

6. Не се съмнявам, че на някои тази доктрина ще изглежда твърде странна; но преди да я осъдят, бих желал да ми обяснят: по силата на какво право който и да било владетел или държава могат да осъдят на смърт или да *накажат чужденец* за някакво престъпление, извършено на тяхна територия? Съвсем сигурно е, че макар и санкционирани чрез заявената воля на законодателния орган, техните закони не се разпростират върху един чужденец. Те не се обръщат към него, а дори и да беше така, той не е задължен да ги слуша. Законодателният авторитет, чрез който те са валидни за поданиците на съответната държава, няма власт над него. За един индианец, както и за останалата част от света тези, които притежават върховната власт да правят закони в Англия, Франция или Холандия, са хора без авторитет. И следователно, ако не беше законът на природата, според който всеки човек има власт да наказва нарушенията на този закон в случаите, когато трезвата преценка го изисква, то аз не виждам по какъв начин магистратите на която и да е общност могат да накажат чужденец от друга държава, след като по отношение на него те не могат да имат повече власт, отколкото всеки човек по природа притежава над другото.

7. Освен престъплението, различаващо се от истинните правила на разума и състоящо се в нарушаване на закона, чрез което човек пада толкова ниско, че сам обявява отказването си от принципите на човешката природа и се превръща във вредно същество, повсеместно се среща и *нанасянето на щета* на един или друг човек, т. е. нарушение, което ощетява друг човек. В този

случай онзи, който е бил ощетен, притежава освен правото да наказва, което е общо за него и за всички други хора, специално право да иска *обезщетение* от причинителя на щетите. И всяка друга личност, която смята това за справедливо, може да се присъедини към ощетения и да му помогне да получи обратно от нарушителя толкова, колкото е необходимо, за да се възмездят неговите щети.

8. Поради съществуването на тези *две отделни права* - първото е правото да се *наказва* престъплението с *цел възпиране* и предотвратяване на подобни нарушения и то се притежава от всеки, докато второто е право да се получава *обезщетение* и то принадлежи единствено на ощетената страна - понякога става така, че магистратът, който в това си качество държи в ръцете си общо право за наказване, често е в състояние, когато публичното благо не изисква изпълнението на закона, чрез силата на собствения си авторитет да *отмени* наказанието за престъпните деяния, без обаче да *отменя* удовлетворението, което се дължи на всяко частно лице за нанесените му щети. Този, който е понесъл щети, има право да изисква обезщетение от свое име и само той може да го *отмени*. Потърпевшият човек има власт да присвои собствеността или да се ползва от услугите на нарушителя според *правото на самосъхранение* по същия начин, по който човек има власт да наказва престъплението и да възпре неговото повторно извършване според *правото, което притежава за съхраняването на цялото човечество* и за извършване на всички разумни неща, които са по силите му, с оглед на тази цел. Става ясно, че в естественото състояние всеки човек има власт да убие един убиец, както за да възпре другите от извършване на подобно злодеяние, което никакво обезщетение не може да компенсира, и за да покаже нагледно наказанието, което всеки трябва да наложи, така също и за да *осигури безопасността* на хората от опитите на един престъпник, който е отхвърлил разума, общото правило и мяра, дадени на

човешкия род от Бога, и чрез несправедливо насилие и убийство, извършено над един човек, обявява война на цялото човечество; следователно той може да бъде унищожен като *лъв* или *тигър*, като един от тези диви кръвожадни зверове, с които човек нито може да образува общество, нито да се надява на безопасност. Върху това се основава великият закон на природата: „който пролее човешка кръв, и неговата кръв ще се пролее от човешка ръка“ (Бит. 9:6). И Каин е бил до такава степен убеден, че всеки има право да унищожи престъпник като него, че след убийството на своя брат възкликва: „И всеки, който ме срещне, ще ме убие“ (Бит. 4:14); толкова ясно това е било запечатано в сърцата на всички хора.

9. Поради същата причина в естественото състояние човек може да *наказва и за по-малки нарушения* на този закон. Може би ще ни попитат: няма наказанието трябва да бъде смърт? Отговорът ми е, че всяко нарушение може да бъде *наказвано в степен и със строгост*, които да го направят неизгодно за престъпника, да му дадат основание да се разкайва и да ужасят другите, внушавайки им въздържание от подобни постъпки. Всяко престъпление, което може да бъде извършено в естественото състояние, може също така да бъде наказано в естествено-

то състояние в същата степен и размер, както в една държава. Въпреки че не отговаря на моята настояща цел да влизам в подробности по въпроса за закона на природата и неговите *наказателни мерки*, все пак е сигурно, че такъв закон съществува и че той е толкова разбираем и ясен за всяко разумно същество и за всеки изследовател на този закон, колкото са и позитивните закони в държавите; нещо повече - той е дори по-ясен от тях, понеже за разума е по-лесно да разбере него, отколкото измислиците и сложните човешки похвати, преследващи и обличащи в слова противоречиви и скрити интереси, а точно такива са в по-голямата

си част *муниципалните закони* в държавите³, които са справедливи само дотолкова, доколкото са основани върху закона на природата, чрез който те трябва да бъдат регулирани и тълкувани.

13. Няма съмнение, че към тази странна доктрина, а именно, че *в естественото състояние всеки притежава изпълнителната власт* по отношение закона на природата, ще се отправи възражението, че е неразумно хората да съдят сами себе си и че себелюбието би направило хората пристрастни към самите тях и към техните приятели. От друга страна, злонамереността, страстта и отмъщението ще ги тласнат твърде далеч в наказването на другите, от което не ще последва нищо друго, освен смут и безредие; следователно Бог е назначил управляващите именно за да се възпират пристрастията и насилието на хората. Лесно мога да се съглася, че *гражданското управление* е най-подходящият лек за неудобствата на естественото състояние, които със сигурност са твърде големи, когато хората съдят сами себе си, понеже не е трудно да си представим, че този, който е бил дотам несправедлив, че да навреди на брат си, едва ли би бил толкова справедлив, че сам да се осъди за това. Но аз бих желал онези, които отправят това възражение, да помнят, че *абсолютните монарси* са все пак само хора и ако управлението трябва да бъде лек за злините, неизбежно възникващи, когато хората съдят сами себе си и поради което естественото състояние не бива да продължава, то бих искал да узная, ако един човек командва множество хора, има свободата да съди сам себе си и може да се разпорежда с всичките си поданици както пожелае, без някой да има и най-малката свобода да контролира или да се усъмни в онези, които удовлетворяват желанието му, що за управление е това и по какъв начин е по-добро

³ Пасажът разкрива неодобрението на Лок към традиционните процедури и принципи на английските прависти, което е било споделяно от повечето от тях, както и от граф Шафтсбъри (бел. Св. Мал.).

от естественото състояние? И нима за всичко, извършвано от него, независимо дали се е ръководил от разума, грешките или страстите си, той трябва да получава подчинение? Тогава да си в естественото състояние, когато хората не са задължени да се подчиняват на нечия несправедлива воля, е много по-добре, понеже ако там някой отсъди погрешно по собственото си или нечие друго дело, той трябва да отговаря за това пред останалото човечество.

14. Като най-сериозно възражение често се поставя въпросът: *Къде хората са и били ли са те някога въобще в такова естествено състояние?* Засега ще бъде достатъчно да отговорим, че доколкото всички владетели и управници на *независими* държави по целия свят се намират в естествено състояние един спрямо друг, то очевидно светът никога не е бил, нито пък ще бъде лишен от голям брой хора, намиращи се в това състояние. Споменах всички управници на независими общности, без значение дали те са или не са в съюз с другите, защото край на естественото състояние между хората слага не всеки договор, а само онзи, чрез който те взаимно се съгласяват да влязат в една общност и да образуват едно политическо тяло; хората могат да си дават обещания и да сключват договори помежду си и въпреки това все още да бъдат в естествено състояние. Обещанията и сделките за обмяна на стоки между двама души, намиращи се на необитаем остров, за които споменава Гарсиласо де ла Вега⁴ в своята история на Перу, или между един швейцарец и един индианец сред горите ни Америка, са обвързващи за тях, макар че, що се отнася до техните взаимоотношения, те са изцяло в естествено състояние, защото правдивостта и спазването на обещания са свойствени на хората по принцип, а не само когато са членове на дадено общество.

15. На онези, които твърдят, че никога не е имало хора, които

⁴Гарсиласо де ла Вега (1535-1616) - испански пътешественик, автор на пътеписи (бел. Св. Мал.).

да се намират в естествено състояние, ще се противопоставя не само чрез авторитета на благоразсъдливия Хукър, който твърди: „Законите, които бяха упоменати дотук“, т.е. законите на природата, „наистина обвързват хората, въпреки че те не са имали някакво установено съдружие и никога не са сключвали помежду си някакво сериозно споразумение какво да правят или да не правят; но доколкото ние не сме в състояние сами да си осигурим достатъчен набор от вещи, необходими за живота, към който се стреми нашата природа и който съответства на човешкото ни достойнство, то ние имаме естествената склонност да търсим взаимност и съдружие с другите хора, за да поправим недостатъците и несъвършенствата, които носим в нас, когато живеем сами и единствено за себе си. Това е причината, поради която хората първоначално са се обединили в политически общества“ (*За законите на църковната политика*, кн. 1, гл. 10). Освен това бих добавил, че всички хора по природа се намират в това състояние и остават в него до момента, в който по силата на собственото си съгласие сами не станат членове на някакво политическо общество - убеден съм, че ще успее да изясня това чрез по-нататъшните си разсъждения.

Глава 8

За възникването на политическите общества

95. Понеже всички хора, както вече бе казано, са по природа свободни, равни и независими, то никой не може да бъде изведен от това състояние и подчинен на политическата власт на друг човек, без да е дал *съгласието* си за това. Единственият начин, по който някакъв човек може сам да се лиши от естествената си свобода и да *приеме ограниченията на гражданското общество*, е постигането на споразумение с други хора да се съберат и обединят в общност,

за да могат съвместно да живеят удобно, сигурно и мирно, спокойно да ползват собствеността си и за да бъдат по-добре защитени от онези, които не са членове на тази общност. Това може да се направи от всякакъв брой хора, тъй като свободата на останалите не се ограничава и те остават, както и преди, свободни в естественото състояние. Когато по този начин някакъв брой хора *се съгласят да създа- дат една общност* или управление, те се сливат и образуват *едно политическо тяло*, в което *мнозинството* има право да действа и решава вместо останалите.

96. Когато някакъв брой хора са създали чрез съгласието на всеки от тях *общност*, те са направили тази *общност* едно тяло, с власт да действа като едно тяло, което се осъществява единствено чрез волята и решението на *мнозинството*. Това, което задвижва всяка общност, е единствено съгласието на членовете и; и понеже онова, което е едно тяло, трябва да се движи в една посока, необходимо е тялото да се движи натам, накъдето го носи по-голямата сила, която е *съгласието на мнозинството*; иначе е невъзможно то да действа или да продължава да съществува като едно тяло и *една общност* - нещо, за което са се споразумели чрез съгласието си всички негови членове; и така всеки е задължен по силата на това съгласие да се подчини на мнозинството. Затова виждаме, че в събранията, упълномощени да действат по силата на позитивните закони, в случаите, в които съответният закон, облякъл ги с власт, не постановява броя, *действието на мнозинството се смята* за действие на цялото и, разбира се, определя властта на цялото, която според закона на природата и разума принадлежи на мнозинството.

97. По този начин всеки човек, съгласил се заедно с другите да образува едно политическо тяло, подчинено на едно управление, поема пред всеки член на това общество задължението да се подчинява на решението на *мнозинството*, приемайки го за окончателно; в противен случай този *първоначален договор*, по

силата на който той е встъпил заедно с другите в *едно общество*, не би означавал нищо и не би бил никакъв договор, ако човек бъде оставен свободен и не са му поставени повече ограничения, освен онези, които е имал по-рано в естественото състояние. На какво би приличал тогава един такъв договор? В какво би се състояло новото задължение, ако човек се обвързва с постановленията на обществото само дотолкова, доколкото смята за удобно и е съгласен да го прави? Той ще има все още същата голяма свобода, която е имал преди сключването на договора, или която има всеки човек, намиращ се в естествено състояние, който би могъл да се подчини и съгласи на всякакви действия, стига те да го задоволяват.

98. Ако *съгласието на мнозинството* не се възприеме от разума като *действие на цялото* и не е задължително за всеки индивид, то нищо друго, освен съгласието на всеки отделен човек не би могло да превърне нещо в действие на цялото; постигането на такова съгласие обаче едва ли е възможно, ако вземем предвид здравословните проблеми и времето, необходимо за работа, които задължително биха лишили от възможност за участие в публичните събрания много хора (макар и техният брой да е далеч по-малък от общия в държавата). Ако към това добавим разнообразието от мнения и противоречията в интересите, които неизбежно се появяват, когато хората се обединят, то създаването на общество при такива условия може да се оприличи с влизането на Катон в театъра, който е дошъл само за да се върне обратно⁵. Подобно устройство би дало на могъщия Левиа-тан⁶ по-кратък живот от този

⁵ Лок препраща към анекдот, разказан от римския поет-сатирик Марк Валерий Марциал (40-104) в първата част на книгата му *Epigrammaton* (бел. Св. Малинов).

⁶ Споменато в Библията чудовище, чието появяване предизвиква смирението и страхопочитанието на Йов. Същевременно това е препратка към знаменития труд на Томас Хобс (1588-1679), озаглавен „Левиатан“ и

и на най-слабите твари и той не би могъл да надживее дори деня на своето раждане; такова нещо можем да предположим само ако допуснем, че разумните същества биха желали и създавали общества, единствено за да ги оставят да се разпаднат, защото там, където *мнозинството* не може да решава за сметка на останалите, обществата не могат да действат като едно тяло и следователно веднага ще се разпаднат.

99. Затова трябва да се смята, че всички хора, напуснали естественото състояние и обединили се в *общност*, предават на *мнозинството* от тази общност цялата власт, необходима за постигане на целите, заради които са се обединили в общество, освен ако съвсем категорично не са се споразумели за някакъв друг брой, който обаче да превишава мнозинството. Всичко това се извършва единствено чрез споразумение между хората да се *обединят в едно политическо общество*, в което се състои *целият договор*, който съществува или би трябвало да съществува между личности, създаващи или встъпващи в *държава*. По този начин това, което поставя началото и в действителност *учредява всяко политическо общество*, не е нищо друго, освен съгласието на определен брой свободни люде, които са в състояние да образуват мнозинство и да се обединят и слеят в такова общество. Това и само това е поставило или е могло да постави *началото* на всяко *законно управление* в света.

100. Установил съм, че към това се отправят следните две възражения:

Първо, „че в историята не могат да се открият примери, в които някаква група от хора, независими и равни един на друг, са се събрали заедно и по този начин са започнали и учредили и управление“.

защитаващ сходни с абсолютизма идеи (бел. Св. Малинов).

Второ, „от правна гледна точка не е възможно хората да са сторили това, защото след като всички хора се раждат поданица на някакво управление, те трябва да му се подчиняват и не са свободни да поставят началото на ново управление“.

101. На първото възражение бих отговорил по следния начин: няма нищо чудно, че *историята* ни съобщава съвсем малко за хора, *живели заедно в естествено състояние*. Неудобствата на това състояние, а също така любовта към обществото и нуждата от него довеждат до положение, при което е било достатъчно някакъв брой хора да се срещнат, за да се обединят и слоят веднага, стига да са възнамерявали да бъдат заедно. И ако ние можем да предположим, че *хората* никога не са били в *естествено състояние* въз основа на това, че нямаме достатъчно сведения за хора в подобно положение, то ние можем със същото основание да предположим, че войниците от армиите на

Салманасар или Ксеркс никога не са били деца, понеже нямаме сведения за тях преди да са станали мъже и да са сформирали войски. Навсякъде управлението предхожда летописите и книжнината рядко се появява у един народ, преди продължителното съществуване на гражданското общество с помощта на други по-необходими умения да е осигурило безопасност, спокойствие и изобилие. Хората обръщат внимание на историята на своите *основатели* и търсят своя *произход*, едва когато времето е заличило всичко това от паметта им, тъй като с *държавите* става същото, което се случва с отделните личности - обикновено те *нямат никаква представа за собственото си раждане и детство*. А ако знаят нещо за своя *произход*, те дължат това на случайно записани от други хора сведения. И всички тези летописи, които имаме за възникването на която и да е държава на света, с изключение на онези, в които става дума за държавата на евреите, където самият Бог се е намесил непосредствено, и в които бащиното владичество изобщо не се защитава, или представляват очевидни примери за

такова възникване, за каквото говорих, или съдържат явни следи от нещо подобно.

102. Този, който отрича, че *възникването* на Рим и Венеция е станало чрез обединяването на няколко свободни и независими един от друг хора, сред които не са съществували нито естествено превъзходство, нито естествено подчинение, демонстрира твърде странна склонност да отрича очевидни факти, когато те не се съгласуват с неговата хипотеза. И ако решим да вярваме на думите на Джоузеф Акоста⁷, то според него в много части на Америка не е съществувала никаква форма на управление. „Съществуват сериозни и очевидни основания - казва той - да се предполага, че тези хора (става дума за перуанците) дълго време не са имали нито царе, нито държави, а са живели на групи, както и до днес живеят във Флорида чероките, бразилските индианци и много други народи, които нямат определени царе, а само, когато се наложи, в мирно или военно време избират своите водачи съобразно с желанието си“ (кн. I, гл. 25). Ако се каже, че там всеки човек се е родил поданик на своя баща или на главата на своето семейство, то това доказва, че подчинението, което се изисква от детето към бащата, не му отнема свободата да се включи в онова политическо общество, което смята за подходящо. Но независимо какво е било, очевидно е, че тези хора са били действително *свободни*; и каквото и превъзходство да приписват сега някои политически мислители на някой от тези свободни люде, самите те не са претендирали за подобно нещо, а по силата на съгласието си всички са били равни, докато чрез същото това съгласие не са издигали свои владетели. Така че всички техни *политически общества са възникнали* чрез доброволния съюз и взаимното споразумение между хората свободно да избират своите управници и формите на управление.

⁷ Става дума за Хосе де Акоста (1539-1600) - йезуит и пътешественик (бел. Св. Малинов).

103. Надявам се, че на онези, напуснали Спарта с Фалант, за което се споменава в Юстин (кн. III, гл. 4)⁸, ще им бъде позволено да са *свободни и независими* един от друг хора, както и да си учредят управление чрез собственото си съгласие. Така приведох няколко примера от историята, в които *свободни хора, намиращи се в естествено състояние*, са се събрали заедно, обединили са се и са *поставили началото на държава*. А ако отсъствието на такива примери е аргумент, доказващ, че *управлението* не е *започнало* и не е могло да започне по този начин, то предполагам, че за защитниците на империята на бащата ще бъде по-добре да не прибегват до подобно доказателство и да не го изтъкват в противовес на естествената свобода. Ако те наистина могат да приведат от историята толкова много примери, показващи, че *държавите са възникнали* въз основа на бащиното право (макар че и в най-добрия случай един аргумент, извлечен от това, което е било, не би имал сила да предписва как трябва да бъде), то, струва ми се, без особени опасения човек може да приеме тяхната теза. Но ако мога да ги посъветвам в този случай, то бих им казал, че ще сторят добре, ако не ровят твърде много около *първоизточниците на управлението*, както *de facto* са започнали, за да не открият, че основаването на по-голямата част от тях се съпътства от твърде малко неща, които биха спомогнали да се защити провежданата от тях идея и властта, която поддържат.

104. В заключение ще отбележа, че разумът очевидно е на наша страна и ни казва, че хората са свободни по природа, а историческите примери показват, че началото на *управленията* по света, които са възникнали по мирен начин, се е основавало върху това и

⁸ Историята на Палант е разказана от Трог Помпей, но е известна чрез преразказа, направен от Юстин. Палант е бил водач на спартанците, основали град Тарент в Италия през VIII в. пр. Хр. Юстин е римски историк, живял през III в. сл. Хр. (бел. Св. Малинов).

е било *положено от съгласието на хората*. Има много малко място за съмнение коя страна е права и какво е мислело или вършило човечеството при *издигането на първите управления*.

